

Мр Вукић ИЛИНЧИЋ*

ТРИ ЖАЛБЕ КЊАЗУ НИКОЛИ

Аутократска владавина у Црној Гори на почетку XX вијека била је анахронизам новог доба, често изложен нападима јавног мњења. Друштвено-економски процеси били су историјска законитост и нијесу могли бити заустављени од конзервативног дијела друштва.¹

Устав из 1905. године, без обзира на своје мањкавости и конзервативност, био је велики догађај у историји Црне Горе. Иако она тада није у правом смислу ријечи постала грађанско-парламентарна држава, ипак су ударени темељи модерном грађанском друштву, политизацији широких народних слојева, настале су парламентарне и политичке разлике и надметања. Све у свему, Устав је пореметио устаљени ред ствари, и "растреса" је Црногорце јаче и брже но се очекивало".²

Владу априла 1907. године образује др Лазар Томановић. Он није припадао ниједној политичкој групацији у Скупштини, родом из Боке Которске, није био везан црногорским братственичким и племенским везама. За вријеме његове владе (до јула 1912), десиће се важни догађаји у спољној и унутрашњој политици Црне Горе.³

Томановићевим доласком на чело владе грађанске слободе гарантоване Уставом све ће се више кршити, а политичка криза ће доживјети врхунац и прерасти у терор власти против чланова Народне странке, а и против многих слободоумних људи. Под таквим условима одржаће се и избори у октобру 1907. године, познати као "Томановићеве избо-

* Аутор је магистар историјских наука, Музеј града Подгорице.

¹ Види опширније: Новица Ракочевић, *Први црногорски устав*, Историјски часопис, књ. XXIX-XXX (1982-1983), Београд, 1983, 438; *Устав за Књажевину Црну Гору* (фототипско издање из 1905), Цетиње 1993; М. Дашић, *Огледи из Историје Црне Горе*, Подгорица, 2000, 309-313.

² Опширније: Симо Поповић, *Мемоари*, Цетиње, 1995, 474.

³ Опширније о раду Скупштине и политичким организацијама у Црној Гори у том периоду: Новица Ракочевић, *Црногорска народна скупштина 1906-1914*, Подгорица, 1997; Некролог редакције часописа "Записи", члану часописа др Лазару Томановићу, Записи, књ. XI, св. 6, децембар, 1932, 359-360; Коста Милутиновић, *О јолишничком лику Лазара Томановића*, Историјски записи, 1976, 3-4, 492-519.

ри" или "Господарева комедија". Укинут је и опозициони лист "Народна мисао" из Никшића и "Слободна ријеч" из Подгорице, опробаним методама упада у просторије редакције и уништавањем штампарије у Никшићу.⁴

Сваки иступ појединца или групе власти су сматрале сумњивим, непријатељским и издајничким. Свако денунцирање служило је као повод за вођење детаљних истрага и подизање судских политичких процеса. Поред политички сумњивих лица, и други грађани су доживљавали непријатности, а нијесу били поштеђени ни поједини посланици, официри, људи на високим државним положајима и други.⁵

Многи грађани су се због гажења личних и грађанских слобода жалили и књазу Николи, али многе од тих жалби нијесу ни стизале до њега. О томе свједоче сљедећа три писма, упућена црногорском суверену.

1.

Ваше Краљевско Височанство Милостиви Господару,

Са највишим страхопоштовањем част ми је најпонижније поднјети Вашем Краљевском Височанству ову моју понизну жалбу противу Његовог Височанства Књаза Петра за сљедеће:

Милостиви Господару, ево већ има 1 1/2 година дана, одкако ме Његово Височанство Књаз Петар најнемилоствивије вријеђа, псује и грди до највише бескрајности, а без икаквог мог узрока, и ја сам потпуно увјерен, да нико не би могао претрпјети такве увреде, а да се Вашем Краљевском Височанству не пожали. Но ја знајући, да је највиша земаљска Светиња Господар и Његов Узвишени Дом, а мислећи још, да ће се једном Његово Височанство Књаз Петар смилovati и ослободити ме свакодневне увреде, трпејех то сам до сада, али видећи, да је све трпљење узалудно и да увредама нема краја, усудих се најпонижније замолити Ваше Краљевско Височанство, да се смилује благоволити издати наредбу Његовом Височанству Књазу Петру, те да ме поштеди од даљих и погрдних до сада увреда, јер у противном случају и преко сваке моје жеље бити ћу принуђен напуштити мог Узвишеног Господара и милу ми Домовину, које сам без пријеваре истинито љубио и љубити ћу.

Зашто ме је Његово Височанство Књаз Петар, до сада ову 1 1/2 годину дана наносио увреде не могу о томе знати никаквог узрока.

Вашем Краљевском Височанству
Најоданији,
Капетан Александар Саичић⁶

Цетиње,
27. VIII 1909.

⁴ Н. Ракочевић, *Црногорска народна скупштина... 73-74*; Јагош Јовановић, *Историја Црне Горе*, Цетиње--Подгорица, 1995 (II исправљено и допуњено издање), 354; Јанко Тошковић, *Мемоари*, Цетиње, 1974, 21-22.

⁵ Види: Никола Шкерковић, *Црна Гора на освијску XX вијека*, Београд, 1964, 469; Ј. Тошковић, н. д. 56-57.

⁶ НМЦГ, БАО (Библиотечко-архивско одјељење), ф. Никола I, к. за 1909, 85.

2.

Преко Дежурног Његовом Краљ. Височ. Књазу Господару

Телеграм, 13. 02. 1909.
Од Никшића

Ријека

Као вазда вјерни и одани Теби Господару, дужност ми налаже као народном посланику и сину ове земље да ти доставим за неред и незаконе који се чине овамо по мигу са Цетиња - Управне и војничке власти, агитују ноћно и дневно по Никшићу и капетанији Луковској, пригоњећи народ да мене као посланику одкажу неповјерење, изговарајући и то да сам ја постао Твој издајник, присиљавајући народ с потписом: "Јали ћеш за Господара или за посланика Николића".

Жалосно Господару, кад се овако чини од стране власти у уставно доба, а још жалосније да цијене вјерност куће Николића и синова Јована Лучина, они који нијесу нисучим задужили Тебе ни домовину. Напомињем, ако се овоме злу не стане на пут да ће крв лећи, што би и досле да ја нијесам дошао овамо. Буде ли што, то нека буде на душу неком од Госпoде Министара.

Твој вјерни
Милисав Ј. Николић
потпредсједник-народне Скупштине⁷

Факсимил телеграма Милисава Ј. Николића

⁷ НМЦГ, БАО, Ф. Никола I, к. за 1909, 11.

На полеђини телеграма, одговор дежурног ађутанта:

Господину Милисаву Николићу
Никшић

Треба да оптужујете на лице мјеста личности за које мислите да намигују тијем стварима а уосталом што кажете да ће крв лећи то баш никога ни најмање не плаши. А односно нереда и пресија од стране војничких власти није ништа достављао заступник обласног управитеља.

Деж. ађутант

3.

Његовом Кра. Височанству Књазу Господару

С највећим поштовањем узимам слободу доставити Вашем Кра. Височанству, да дочујем на моју велику жалост да се неповољно о мене изражава Ваше Краљевско Височанство, а то бива на основу подли клевета злоћни личности које нарочито то чине да би и више огорчили Ваше Кра. Височанство и Ваш узвишени дом противу мене и моје фамилије, и дако за то добију награду. Господару није истина да сам ја пануо с коња на Ждребаоник и поломио ребра, кад је био бој код Јеленка; но напротив ја сам на коњу са првим првацима наше војске ћерао Турке до Грабовог грмена, а узпркос турски плотуна са више мјеста, а највише са шанца испод цркве Доњоселачке, док нас је сусрела велика турска резерва и сузбила.

Није истина да се у моју кућу пјевало кад је књаз Стеван умро, како је било достављено Његовом Височанству Књазу Мирку, по пазара оглашено, но напротив, на оноји жалосни глас у мојој кући су се грозне сузе проливале.

Није истина да сам ја раздијелио по народу педесет клубашки програма: нако само три; а за њих је било овако. Кад ми доносиоц показа програм, ја виђех да су штампани изван државе и запитах је ли таји програм подношен на преглед и одобрење Господару. Одговорио ми је да јест и Господар га са похвалом одобрио, па за више увјерење именован је личности које су га подносили Вашем Кра. Височанству, и тада сам примио пет комата, и тројици дао по један а иза тога сам брзо дочуо да се Ваше Кра. Височанство неповољно изражава противу Клубаша. А тима је злоћним клеветницима много лакше било дознати за моји јавни разговор са посланицима Никшићке нахије на Данилову град, ки је вођен међу вишином људи, на моје питање што су дошли, одговорили су; посланици се раздијелише по пола, те скупштина не мога радити. Андрија са друштвом замоли Господара да распушти скупштину за мјесец дана. Господар то не усвои, те Андрија с друштвом поднесе оставку и Господар ју прими и понуди обијема странкама да саставе заједничко министарство, али се не могасмо нагодити. Тада Господар повјери оној странки и састави Министарство, но ни то министарство не мога радити због

истог узрока као и прво, те и они замоле Господара да распусти скупштину које Господар и усвои, и распусти скупштину за три мјесеца; даље наставише казивати које су личности у коју странку. Тада мене упиташе коју бих ја странку подпомогао. Ја сам одговорио - Ја ћу и сви ми подпомагати ону странку која би најбоље радила у корист Господара и отаџбине и вишина присутни одговорише тако је, а ја се и сад чврсто држим тога начела. А војвода Лазар рече имаш разлога сердаре, а ми како радимо како нам се чини да је најбоље за Господара и Отаџбину тако нам Бог помогао. За све наведено било је овако тако ми Бог помогао, а желио бих да ме с тим клеветницима суочите да се о истинитости увјерите.

Господару немојте за Бога допуштавати да прави људи страдају на основу клевета злоћни личности, јер од њих произилазе велике неправде и зала.

Господару и ако сам ја и моја фамилија пали у велику немилост Вашег Кра. Височанства, и ако ми се учини на нечувени ми начин превара, наиме Ваше наредбе и кумљења и обећања да ће кућу чувати до сјутра дан; те изиђох из куће мислећи да је наређено да ми се кућа прегледа, а ја да из ње изађем да што не укријем. И удаљих се тако од куће те нити виђех ни чух кад ми у њој починише оно грозно дјело. Па и ако је мој син Андрија с друштвом пресуђен као велеиздајник; па и поред онаквог одбијања прошлогодишњег, без обећаног ми одговора. А по моме тврдом увјерењу све ове муке подносимо на Божију правду. Па ипак имам тврду надежду у правду свемогућег Бога и Ваше Кра. Височанство да ћете се обратити на нас да прави не страдамо, но да ћете нас позвати на саслушање а и наше жалбе прегледати, и правешно своје високо решење нам издати; које ми са потпуним увјерењем очекујемо од Вашег Кра. Височанства, а које је Андрија заиста и посједочио са доласком из иностранства на јавну расправу пошто је чисто знао да је онај суд састављен био од његови непријатеља. Али је он имао тврдо увјерење у свемогућег Бога и Божију правду и свога Господара, да неће допуштити да на основу клевета и жеља непријатељски он с друштвом пропане.

Но је имао он и сад има, а тако и ја тврду надежду да ће Ваше Краљевско Височанство и над нама показати своју велику душну правду, коју је показивао над вишим бројем својих подајника, у тои нади остацијем очекивајући

Вашег Краљевског Височанства
Вјерни и одани Сердар Јагош Радовић
Мартинићи, 1 Октобра 1909.⁸

⁸ Никола I, к. за 1909, 100.